

PŘÍBĚH DOBRÉHO DÍLA

Jan a Gabriel Florianové, Aleš Palán: Být dlužen za duši Host, Brno 2007

Aleš Palán vydal roku 2004 pozoruhodnou publikaci *Kdo chodí tmami*, knižní podobu rozhovoru, který vedl se syny básníka a grafika Bohuslava Reynka Jiřím a Danielem. Knihou nazvanou *Být dlužen za duši*, vydanou na konci loňského roku *Hostem*, na onen svazek svým způsobem navázal. I zde hovoří s potomky další významné osobnosti české katolické kultury první poloviny dvacátého století – se syny nakladatele a překladatele Josefa Floriany Janem a Gabrielem. Blízkost obou publikací, daná již ostatně přátelským vztahem obou otců, naznačuje i podobné knižní zpracování: identický formát, tónování ilustrací do jednoho odstínu a jejich zapojení do podobně pojeté (jen značně razantnější) sazby; jen marginální glosy umístěné do širokých okrajů nyní nahradily citace z textů Florianových a o něm pojednávajících, volených zpravidla tak, aby komunikovaly s předkládaným dialogem.

Palán se podobně jako ve zmíněné knize i v přítomném svazku snaží, aby přítomný rozhovor jednak korigoval „zažité“ omyly a mýtotvorné fikce a aby podal komplexní portrét daného fenoménu. Nejde zde jen o bohatě vystiženou charakteristiku osobnosti a tvorby Josefa Floriany, ale o podrobné představení všeho, co ztělesňovalo (a dodnes ztělesňuje) jeho Dobré dílo, tedy nejen vydávání knih, ale i specifický způsob života. Pro všechny Florianovy aktivity bylo podstatné jejich intimní propojení

s rodinným životem a v této souvislosti i s jeho existenčním prostředím. Rozhovor tedy neopomíjí reflektovat postavení rodiny Florianových ve Staré Říši (tu rodina opustila jen nakrátko, když v letech 1911–1913 žila ve Velké u Strážnice a poté v Osvětimanech) i mezilidské vztahy, které ve vsi panovaly. A přestože se toto místo neproměňuje v tak intenzivní estetický magnet jako Petrkov v řečené publikaci reynkovské, nepřestává – přinejmenším – rezonovat v pozadí celého dialogu, ať už prostřednictvím silné rodové, resp. rodinné tradice, historek a zkazek, proměňujících tuto lokalitu v místo stálých dramát, nebo jen díky glosám k „všednímu“ životu zde vedenému. Jádrem Staré Říše ovšem byl pro Josefa Floriany a jeho blízké jejich dům, který nejenže byl místem tvorby i setkávání, ale i prostorem duchovním: kvůli napjatému vztahu mezi Florianem a staroříšským farářem se zde také sloužily rodinné mše (v letech 1914–1929 je celebroidal pater Ludvík Vrána). V novém domě, postaveném roku 1934 a projektovaném pražským architektem Břetislavem Štorem, byla dokonce umístěna kaple.

Palán se postupně zabývá vybranými rovinnými probíraného fenoménu, postupuje od historie rodu k přítomným letům, poznamenaným zjevně nezakonným rozprodáním knihovny Josefa Floriany. Největší prostor je pochopitelně věnován společnému rodinnému životu, ovšem stranou nezůstávají ani roky po Florianově smrti – léta válečná, poválečná i období komunistické totality. Palán přitom vnímavě reaguje na nejružnější nosné impulzy a jednotlivé tematické oddíly, které ovšem nejsou ve prospěch plynulosti rozhovoru nijak separovány, tak

zpestřuje a zároveň navzájem propojuje. Některá témata jsou tak anticipována již v odlišných kontextech, což dialog zpevňuje a dává mu určitější tvar.

Postupně je čtenář seznamován s příbuznými i celou rodinou (v závěru jsou postupně představeny všechny Florianovy děti v drobných i širších portrétech, které sčelují jejich různou měrou naskicované profily ve stovkách předcházejících odpovědí), s rozličnými návštěvníky Staré Říše, s Florianovými spolupracovníky a přáteli i s nakladatelským provozem. Pečlivě jsou vystiženy jeho kontakty s Léonem Bloyem nebo rodinou Bohuslava Reynka a nechybí ani drobné portréty celé řady dalších osobností, nejenom dnes zapomenutých či zapominaných. Velký prostor je věnován také domácímu vyučování, které se u Florianů praktičtěji coby alternativa k soudobému školskému systému, bratři

nastihují jeho klady i zápory, a to i v souvislostech s jejich dospělostí.

Oba zpovídání jsou samorostlí vyprávění, jsou plni historek, příběhů a zkazek, kterými ozvláštňují své odpovědi. K líčené minulosti přistupují s kritickým nahlédem i se sympatickou shovívavostí (na rozdíl například od knižně vydaných vzpomínek jejich mladšího bratra Václava, které v nejednom bodě relativizují a jejichž příkrost tlumí). Je nepochybné, že takové podoby, jaké život u Florianů nabyl v této knize, by určitě nedošel, kdyby byl zpovídán (v různých obdobích) kterýkoliv jiný z tuctů sourozenců. Dvanáctihlasá polyfonie, již by mohlo být v ideálním případě dosaženo, by jistě odhalila nejen jeden svár v zachycených obrazech; k drobným polemikám ostatně dochází i mezi dotazovanými bratry.

Vedle silné empatie a erudovanosti oceňují jako na ostatních Palánových knihách i na této, jak citlivě a přitom podstatně doplňuje jeho předchozí knihy. V tomto případě nejen „reynkovský“ rozhovor, ale také jeho edici Reynkových dopisů Tereze Sumové, dceři Otto Alberta Tichého, *Dnes jen o té prašivě*. V jedné části přítomného svazku je totiž čtenář uveden do Terezina rodinného prostředí, jehož poznání umožňuje další pohled na celou tuto korespondenci a její vztah s Reynkovou rodinou. Tento prvek svědčí o Palánově vzácné soustavnosti, s níž přistupuje ke studovanému tématu a reflektuje poskytované podněty, a nezměrné píli (loňského roku mu vyšlo pět knih). Osobně věřím, že rozhovory s Reynky a Floriany doplní v budoucnu ještě nějaká třetí související kniha – nevyzpovídání snad ještě několik zůstává...

Karel Kolařík

„JESTLIŽE LIDÉ SPOLU MLUVÍ...“

Božena Němcová a její Babička Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 2006

Sborník *Božena Němcová a její Babička* představuje soubor referátů přednesených na velmi prestižní události pro českou literární vědu, ale i pro české myšlení o literatuře. Je totiž jedním ze tří svazků, které mají kopírovat setkání českých i zahraničních vědců v rámci III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky. Protože se toto setkání uskutečnilo v roce 2005, jsou témata sborníků v jejich monografických částech docela na místě, i když představují minimálně výzvu. Pokud sborník věnovaný Vladimíru Holanovi (*Vladimír Holan a jeho soupeřníci*) představuje spíše postupný krok ve splácení dluhu, který stálo, zdá se mně, ve vztahu k Holanově tvorbě existuje, sborník věnovaný *Babičce* je podnik riskantní.

Co tedy, ptejte se, mělo být cílem této části konference a co je cílem této jinak elegantně vyvedené knížky? Cíl formulován nikde není, zkusme si jej tedy cvičně přimyslet: u tak významného setkávání očekával bych nejspíš snahu vidět *Babičku* ve všech jejích recepčních proměnách, tj. jak ovlivňovala své okolí, jak se promítá do vývoje české literatury, jak si stojí v rámci literatury v Čechách a ve světě dnes. Tyto úkoly se ve sborníku skutečně objevují, jejich řešení je ale mnohdy minimálně problematické: v článku *Ruská recepce Babičky Boženy Němcové* Natalie Žakové jsou třeba systematicky předloženy informace související s překládáním a vnímáním Boženy Němcové v Rusku a později v SSSR, přesto jako by z některých formulací nezmizela díky poněkud překonaná. Když se například mluví o nebyvalém rozkvětu vzájemných vztahů: „Nový obrat nastal až po druhé světové válce, kdy byly vytvořeny neobyčejně příznivé podmínky pro navázání vztahů a kulturního dialogu mezi našimi národy a státy. Zvláště plodnými byla padesátá a šedesátá léta

20. století.“ (s. 267) Zejména konec let šedesátých, chce se ironicky poznamenat. Nicméně humor se vytrácí, když si přečteme závěr článku: „*Můžeme s plnou jistotou říct, že Babička Němcové patří k těm stěžejním dílům světové literatury, která rozšiřují všelidskou základnu dobra, čistoty a krásy a mohou prospět sjednocení nejlepších sil celého světa.*“ (s. 268) Nicméně zde se skutečně může jednat jen o drobné nedopatření dané jazykovou potencí, kterou nicméně mohl a snad i měl editor tak prestižního počínu pohlídat. Vcelku lze ale říci, že oddíl věnovaný recepci *Babičky* (*Recepce doma a ve světě*) splnil až na výjimky očekávání, která v čtenáři vzbuzoval: tyto referáty se snaží o analýzu fenoménu *Babičky* a Boženy Němcové, nikoli o analýzu literárního díla, což je v pořádku a takové uvažování má své nezastupitelné místo jako doplňující zdroj informací.

Problém podle mě vzniká tehdy, chceme-li se s živoucím textem, kterým *Babička* je, vypořádat taxativně: pokusila se o to Jana Čenková, když nejprve zdůrazní, že máme interpretaci badatelskou a interpretaci didaktickou (děti jsou přece malí volečkové, kterým výšiny diskurzů všech druhů nepřináležejí), abypotom přímo naváděla pedagogy, jaké partie z *Babičky* číst, u kterého slova začít, u kterého skončit. Nakonec představuje vlastní didaktickou interpretaci, která je strhující a nabízí řadu pozoruhodných otázek: „*Tázání se po smyslu textu. [...] Kládeme otázky: Je literární text Babičky pro mne stále čtenářsky přitažlivý, a pokud není, proč?*“ (s. 244) – Učitel už se dnes nestará o to, aby studenta přivedl k tomu, že *Babička* krucíš JE přitažlivá. Místo toho se stará o to, jak zapojit všechny aktivní studenty s vlastním myšlením a rozumem, kteří nakonec knížku zmuchlají a podívají se na film...

Další oblastí, kterou sborník má přinášet a také přináší, jsou pokusy o nová, jiná čtení. A najdou se; nejsou to přímo objevy, ale důrazná upozornění: na korespondenci (Zand, Penčeva a d.), na nejruznější vztahy především k německé literatuře (Janáčková, Berwanger a d.), texty orientované na text

samotný a jeho možné předpoklady (Kopysťanskaja, Berkes, Zajac a d.), na to, kam posunul českou literaturu, jakým směrem ji navedl (Svoboda, Budagova a d.), jak byl také v oficiální ideologii zneužit (Krolak). Ovšem tím se pomalu škála zajímavých témat vyčerpává. A zůstává pachut, například pokud jde o jazykovou analýzu. Referentka (jejíž jméno tu záměrně neuvádím, protože si nepřeji, abych jí tímto rozšířil citační index) si položila vskutku geniální otázku, jak to, že ta *Babička* je tak přitažlivá i dnes. Nebude to tím, že jí rozumíme? A hle! Jala se studovati. A když potřebovala nějaké údaje pro srovnání, objevil se český jazykový korpus 2000. Co na tom, že vystoupila na setkání konaném u příležitosti stopadesátého (!) výročí vydání *Babičky*. *Babička* se podle badatelky podílí na tvorbě hodnot tím, že je psána jazykem s vysokým stupněm mluvenosti a působí na nás dnes archaicky a zároveň srozumitelně. Ano, Němcová je nová Libuše, protože dokázala věštit a předpověděla si stav jazyka za 150 let a podle něj pak konstruovala svou *Babičku* tak, aby z ní cosi přežilo. To Komenský tak dalekozraký nebyl, protože analýzy tohoto typu by jistě odhalily něco zcela jiného, dodávám já. A abych neneděl, přidávám na závěr jeden geniální závěr stejné autorky ze stejného referátu: „*Jestliže lidé spolu mluví, nevázne mezi nimi komunikace. Člověk se ujišťuje o svém místě v dané společnosti.*“ (s. 153)

Druhou velkou oblastí problémů, které tento sborník nabízí, je otázka, co je vlastně pro dnešní vědce v oblasti literatury prius. Z oddílu nazvaného *Genderový pohled* mám pocit, že se jedná o teoretický konstrukt. Jako by tedy dnes dělat literární vědu znamenalo: něco si vymyslet a potom to implantovat – kamskoli, podle zajímavosti destinace, kde se právě koná konference. A protože Praha je město krásné, proč ne do Prahy. Jak jinak si lze vysvětlit některé nepřesnosti: „*Hlavním adresátem této ideologie je maloměstanstvo, což je sociální vrstva, která stojí v centru popisu v Babičce: mlynář, myslivec, hostinský.*“ (s. 38) Ale především

některé dost podivuhodné interpretace, jako třeba teze, že jedinou šťastnou postavou v *Babičce* je Kristla. A jak se může člověk postavit k takové metafoře, tvářící se jako vědecká teze: „*V tradici idyl jsou motivy nejenom pletení, které se dá chápat jako vázání nevázané (puďové) přírody, ale i kouření dýmky (jako moderní ekvivalent klasické hry na flétnu) pevně svázaný s pastýřským básnictvím a odkazují tak na slovesné umění jako na orfickou, přírodu přemáhající moc.*“ (s. 41–42) No jistě. Dá se, je možné, lze – to vše je pravda, ale proč? Co nás při takovém podnikání zajímá? *Babička*? Němcová? Literatura? Asi ne, asi spíše muži, ženy, otroci, otrokyně, xenofob, xenofobie, rasismus, rasismuska. Pak ovšem nezbyvá než se ptát jinak: komu je určeno takové počínání? Komu se z něj jednou bude vydávat počet? Pakliže připustíme, že literární věda není vědou v experimentálním, technickém slova smyslu (viz ono dá se, je možné, lze), pak by tedy měla existovat jiná hodnota, kterou se naše usilování legitimizuje.

Měli bychom si možná znova uvědomit, že to, o co by nám mělo jít, je skutečně literatura. A měli bychom si asi také znova ujasnit, že právě ona je tím, co nás hluboce přesahuje. Což nutně bude znamenat, že se nám „do řemesla“ budou chtít plést i „amatéři“. Že ten, komu vydáváme počet, je čtenář – že zkrátka naše setkávání nad literaturou by měla být živým setkáváním lidí, kteří si spolu chtějí něco říci o knížkách, které mají rádi. A je jedno, jestli přijeli z Oxfordu nebo od Boučků. Jinak velmi reálně hrozí, že nám naši vědeckost a odbornost nebude věřit už vůbec nikdo.

Až na několik výjimek především v oddílech *Komparativní přístupy*, *Jazyk a výstavba textu* a *Recepce doma a ve světě* přinesl tento sborník jednu strašlivou zprávu: současná světová literárněvědná bohemistika je, alespoň co se týče její schopnosti vypořádat se s *Babičkou* Boženy Němcové, frigidní. Ale co: Jestliže lidé spolu mluví, nevázne mezi nimi komunikace. Ach jo.

Jakub Chrobák